Idéer

till en blifvande förening

för

medborgerlig dygd och trefnad

i Hufvudstaden

Framställda till de förståndigas behjertande.

STOCKHOLM
Tryckte hos J HÖRBERG, 1831

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna lilla skrift om en förening för medborgerlig dygd och trevnad, vilken anses vara författad av **Johan Olof Wallin** (1779-1839), har digitaliserats av Stockholms Stadsmuseum för Stockholmskällan och anpassats för Projekt Runeberg i november 2012 av Ralph E.

Förord.

Dessa idéer, framkallade af en tillfällig anledning, och nu, på åtskilligas begäran, sålunda öfverlemnade till fleras eftersinning, må utan anspråk gå ut och försöka sin lycka, som dock hvarken torde blifva hastig eller stor, då tiden troligtvis för dem ej är mogen, eller de ej ännu äro mogna för tiden. Det revolutionsfrö, de innebära, till en för kropp och själ tjenligare lefnadsordning, lärer af den gastronomiska reactionen tillräckligen motarbetas, för att åtminstone ej behöfva frukta någon brådmognad. Vi hoppas likväl, att dermed skall gå, såsom med senapskornet i Skriften: det var, när det först nedsåddes i jorden, minst af alla frön; men vexte sedan upp till ett träd, från hvars grenar sången ljöd, och i hvars skugga bodde frid och glädje. Om denna period skall af oss upplefvas eller icke: det må vi medlertid fråga oss sjelfva och hvarandra; det beror uteslutande på vår förmåga, att af egen god vilja bryta gamla vanor, som alltmer skola kännas hinderliga för medborgerlig både dygd och trefnad. Innan detta skett genom en fri medborgerlig öfverenskommelse inom de så kallade bättre samhällskretsarne, må vi ejheller fordra, att den stora hopen skall, på vår tillsägelse, för alla tider aflägga sina kärälskeliga hemseder, om den ock, till någon tid, partielt låter skräma eller lura sig; vi hafve då till denna fordran ingen rätt, och till dess genomdrifvande ingen moralisk kraft, som dock är och blifver den enda här användbara: — Hvilket var det, som egentligen skulle bevisas med dessa förflugna idéer, — om de än i öfrigt ej skulle till annat tjena, än att nödtorfteligen roa sig åt vid nästa grundeliga natt-kalas, och kanske en gång visa efterverlden (i fall de hinna dit), hvad bråk man på vår tid hade, att göra sina dar så onyttiga och ledsamma som möjligt, och göra sig sjelf äfvenså däst för mödan som slö för njutningen.

==

Medborgerlig dygd och trefnad finnes, der möda och njutning stå till hvarandra i ett afpassadt förhållande.

Förhållandet rubbas genom öfverdrift åt endera hållet: när antingen mödan öfverdrifves till försakelse af lifvets behag, eller

njutningen öfverdrifves till vanvård af lifvets pligter. Det förra synes ej i våra dagar vara någon särdeles kringgripande smitta. Mot det sednare, såsom tidens egentliga onda, böra botemedel sökas.

Hvilket är då tidens egentliga onda? Ett öfverdrifvet begär efter sinliga njutningar, hvilka, om än af mer förfinad art hos de odlade samhällsklasserna, af gröfre art hos arbetsklassen, likväl deruti äro mycket lika, att de, utan näring åt själen, förtynga kroppen, genom kroppens öfvermättande förslappa själen, undergräfva helsa och välstånd, och, äfven der detta ej befaras, förspilla tillgångar och krafter som bättre kunnat användas, samt borttaga tiden, ej blott för dyrbara pligter, utan äfven för ädlare nöjen och nödig hvila, — inverka således förstörande på medborgerlig både dygd och trefnad.

Hvilka äro botemedlen häremot? De kunna vara många och olika. Den goda viljan, ledd af omtanka och erfarenhet samt mött af förtroende, utfinner de lämpligaste för hvarje fall och tillfälle, utan särskilda föreskrifter. Men visst är, att saken måste ses i sitt fulla sammanhang och gripas an i sin helhet. Visst är ock, att man i ett ämne, som ändå ytterst beror på en hvars egna fria öfvertygeLse, ej får gå för bröstgänges tillväga, utan vara nöjd om man ock blott kan bereda jordmonen och möjligen der nedlägga frösäden till ett godt, som framdeles mognar. Men aldravissast är, att, om något här skall uträttas, måste de bildade samhällsklasserna, fattade af en bättre anda, börja reformen hos sig sjelfva,

för att sedan med något hopp om framgång kunna verka på den stora massan, som eljest hvarken tror dem eller åtlyder dem. En sådan bättre anda synes ock mer och mer vakna, fast den ej hos alla reder sig till klart medvetande. Man yppar det ej högt, och tillstår det icke ens alltid för sig sjelf, men trött är man mången gång på den eviga ringdansen af dessa mångfaldiga och dock samma viner och anrättningar, dessa omvexlande och dock så enformiga goutéer, dinéer, soupeer m. m. Man anar behofvet af något hättre, och det är som kände man sig ändå vara något mer än mage. Den är full, men hjertat är tomt; och det vill ej lyckas att fylla det, fast man ideligen fyller på: den ena med nya *supar,* den andra med nya *soupéer*.

Skole vi då med ens skjuta ifrån oss all det physiska lifvets njutning? Nej! den är vårt behof såsom menniskor, och måste blifva det, så länge vår natur ej är förvriden. Äfven ett anständigt öfverflöd skole vi ej utdömma ur lefnaden; det är vår rätt, när det förvärfvas med loflig möda och njutes på ingens bekostnad; det lyfter oss, i glada mellanstunder, ur hvardagslifvets tvång, muntrar och styrker bland mödorna, och står i nära samband både med vär själsodling och verksamhet. Vi skole ej ens bannlysa brännvinet. Oförfalskadt och icke missbrukadt, må det, såsom en verklig eller inbillad vederqveckelse, förunnas arbetaren, till dess han, möjligen bättre lärd eller försedd, vill och kan umbära det. Emedlertid skole vi ej förut bestämma hvad han tål och behöfver, eller aflocka honom löften, dem han håller som slaf, eller bryter som skälm. Hvad som för den ena är lagom, är ock för mycket för en annan, och tvärtom. Omständigheter kunna äfven här göra för samma person någongång lofligt ett öfverskridande af den vanliga portionen. Öfverlastandet allena är ett ondt, som bör förekommas, men i sammanhang med myoket annat, som är oförenligt med vårt sanna väl och värde.

Innan vi likväl gripa oss an med andras rättelse, måste vi ådagalägga håg och behof att rätta oss sjelfva. Låtom oss i sådan afsigt göra försök, att till någon del inskränka våra egna njutningar, eller rättare,att omsätta dem; ty undvaras kunna de icke i ett välordnadt ock lyckligt samhälle. Tvingas de på ett håll, så uttaga de sin rätt på ett annat, ofta sämre. Hufvudsaken är, att kunna förädla dem, der sådant låter sig göra, eller ock att sätta andra, för menniskovärdet lämpligare eller åtminstone oskadliga, i deras ställe.

Man skyller oss, måhända ej utan allt skal, för benägenhet att härma utlänningen i luxens och modets dårskaper: skulle vi ej kunna efterfölja honom äfven i något, som af hvarje förnuftig måste godkännas? Om också detta *något* tills vidare blefve det enda, skulle vi snart deraf erfara många välgörande verkningar. I andra cultiverade länder vet man t. ex. ej af våra nattliga måltider. Man äter blott sin middag senare, och så är det slut för dagen med alla stora mat-anstalter. Man har sin afton ren och ledig för sammanlefnaden med alla dess ädlare nöjen, sofver derpå roligt, och står upp i tid, uthvilad och munter. Om vi äfven hos oss skulle en gång komma derhän (hvilket väl förr eller sednare måste ske; och hvarföre ej så gerna förr som sednare?), låtom oss se, Om ej vår dag skulle kunna, endast genom denna enkla anordning, både nyttigare och behagligare inrättas. Vi skulle finna huru morgonrodnaden har guld i munnen; nu vete vi knappt hur hon ser ut. Vi skulle uppvakna styrkte och vederqveckte, för att, med upprymda sinnen och glad håg, indela den långa, härliga förmiddagen åt själsodling, åt brefskrifning och annat tanke-arbete, åt tidningsläsning och bättre litteratur, åt vården om vårt hus, åt bestyret med både egna och andras enskilda angelägenheter. Klockan mellan 11 och 12 åts en lätt frukost. Derefter vidtoge och fortgick i frisk obehindrad gång det offentliga och officiela lifvet, som med rätta må tillegna sig dagens ljusaste timmar, — för goda att, såsom nu, ätas bort eller åtgå vid toiletten. Collegier, Domstolar, Comitéer, Directioner sammanträdde och arbetade; allt vore i full verksamhet; alla träffades der de borde finnas: Presidenten så väl som Extraordinarien på embetsrummet, Köpmannen på Börsen eller Kontoret o. s. v. ända till kl. 5. Men också vore nu allt arbete slutadt; manhade åt enskildt och allmänt gagn offrat sina krafter och sin dag, och kunde med godt behag och godt samvete taga sin middag, hemma eller borta, tarfligt eller stundom öfverflödigare; sådant angår ingen, utan beror på hvars och ens tycke, råd och ställning. Men också derefter —

ingen vidare bordservering! Vederqveckelsens timma är slagen. Man gör sina partier för aftonen, man går på spektaklet, man kommer bjuden dier objuden till sina vänner; ingen besväras och ingen faller besvärlig; alla hafva råd, och alla få rum, hvarhelst man ser det lysa i fenstren. Man samtalar, man gör musik, man drar sin spader; och den kära ungdomen dansar, utan fruktan att af matborden trängas bort ur salen. En kopp thé och några enkla förfriskningar; sednare på qvällen kanske en kopp chocolad eller bouillon och litet bakverk — annat traktamente behöfs ej, och alla äro belåtna — till och med de stackars kuskarne och kamparne, som slippa att förfrusna vänta på Herrskapet; ty man far när man vill. Kl. 11 är allt slut; hvar och en begifver sig nöjd hem och går oöfverlastad till hvila.

När det allmänna omdömet inom samhällets bildade klasser med bifall omfattat detta förslag, så verkställes det af den gemensamma goda viljan, för hvilken allt, äfven det allsmäktiga modet, måste vika. Hvar och en dessa klasser tillhörig person, som gillar förslaget, är Föreningens medlem, utan annan förbindelse, än den han sjelf ålägger sig, att, när tiden synes honom inne, vidtaga den nya lefnadsordningen, och i öfrigt, på hvad sätt han finner tjenligast, medverka till främjande af medborgerlig dygd och trefnad inom Hufvudstaden.

Dit hörer tvifvelsutan, att också sträcka sin omsorg till den lägre och arbetande klassens sedliga rigtning och derifrån oskiljaktiga välfärd eller ofärd. Men äfven här måste vi noga besinna, att ingenting med framgång kan åtgöras utan stadgad öfvertygelse och vunnet förtroende från deras sida, som skola förbättras. De måste, likasom vi, hafva sina njutningar, som hvarken böra eller kunna dem fråntagas, utan endast förädlas eller omsättas, då tiden är inne dertill. Denna tid bör visligenoch småningom förberedas. Men så länge t. ex. de ej dricka öl, supa de bränvin; detta kan hvarken genom något lag- eller samvetstvång förekommas, så framt ej ett allmänt förbud gör varan oåtkomlig eller en bättre smak och lefnadsordning införer sig sjelf. Fylleriet är visserligen ett rysvärdt ondt; det ingriper förstörande både på dygdens och trefnadens område. Men det är ej ensamt; och skulle, om det ensamt anfölles, hårdnackadt försvara sig, eller bedrägligt undangömma sig, eller gäckande urskulda sig. Mycket annat, som dermed går i bredd, påkallar med lika ratt vår allvarliga uppmärksamhet, såsom: tanklösbeten, lättjan, osnyggheten, den icke sökta eller funna arbetsförtjensten, spelraseriet, sedelösheten hos ogifta personer, tvedrägt och otrohet mellan makar, vårdslösad barnauppfostran, bristande huslig sammanlefnad o. s. v. — Då följderna häraf vanligen blifva fattigdom, sjukdom, lekamlig hjelplöshet och allt slags *physiskt* elände, får man just derigenom lätta beröringspunkter med den stora mängden, hvars *moraliska* förderf man vill afhjelpa. Den som i förra afseendet kunnat gifva en god anvisning, bereda en möjlig utväg, räcka en nödig hjelp, är sedan trovärdig och åtlydd, när han har något att erinra äfven i det sednare, ännu vigtigare hänseendet. Låtom oss, utgående från denna synpunkt, göra försök med en anstalt, som icke är ny, ehuru den bland oss längesedan kommit ur bruket.

I hvarje församling biide sig en särskild Förening af upplyste, samvetsömme och allmänt högaktade Män, hvilka åtaga sig det ädla uppdraget att, inom hvar sitt district eller qvarter, taga närmare kännedom af den ifrågavarande folkklassens belägenhet och förhållande. Desse Menniskovänner, som sätta sig i förbindelse med Kyrkostyrelsen och Fattigvården, skola snart vinna ett lika verksamt inflytande som upprigtigt förtroende. När deras tid tillåter, göra de sina besök inom kretsen, och äro eljest tillgängliga hvad tid de behaga. Ett råd, en varning, en uppmuntran, någongång en hotelse, som från dem kommer i rätta stunden, skall afhjelpa mången förlägenhet, hämma eller inskränka mångenoordning, och ej blott styra, men ofta afstyra mycket ofog. Hvad de yttra eller vidtaga, skall befinnas kraftvunnet genom påföljden. Deras tankar skola inhämtas och respecteras vid alla frågor om frägd och behof. Deras intyg skola gälla till erhållande af nådegåfvor, till intagning å Försörjningsanstalter, Barnhus, Curhus, till vinnande af fri läkarevård o. s. v. — Blotta öfvertygelsen att de finnas, och att de, närsomhelst, kunna vara tillstädes, skall göra menigheten mera uppmärksam på sig sjelf, och beredd på deras alltid möjliga besök. Att de äfven derunder skola upptäcka och söka motverka fyllerilasten, följer af sig sjelft. Men lika litet här, som i allt öfrigt, skola mekaniska föreskrifter binda ett vist och redligt nit, som till hvarje fall afpassar sättet, och vet att man, för att ej gå miste om *allt,* bör vara nöjd med att vinna *något.* Att vidtaga mått och steg, för hvilka tiden ej är mogen och hvilka folklynnet ej ännu fördrager, motverkar målet, emedan det retar motståndet. Hvarken ovanor eller fördomar brytas på en gång. Rigtningen till ett *bättre* måste ledas med varsam, men just derigenom säker hand. Under detta *bättres* anspråkslösa förberedande och tåliga förbidan, utsår man på framtida förhoppning, och är glad att ogräset, som dock ej kan förvandlas till hvete, åtminstone här oeh der uppryckes, till dess det, genom ädla bemödandens och gynnande omständigheters fullständigare samverkan, småningom vissnar hädan, och lemnar plats åt nyttig gröda.

*

De som i föregående uppsatser funnit sina egna åsigter någorlunda träffade, angående sättet att, för det närvarande, komma tiden till hjelp, torde ej tveka att derom förena sig, till dess de antingen sjelfve finna eller af andra inhämta något lämpligare. De föresätta sig endast att, med samlad kraft och håg, på hvad sätt de nu eller framdeles finna enligast med tidens och ställets kraf, arbeta på främjandet af medborgerlig dygd och trefnad.I afseende på hvad här föreslaget är om de bildade klassernas

lefnadsinrättning, så finner väl en hvar, alt sådant ej kan verkställas, innan öfvertygelsen om dess ändamålsenlighet blifvit allmän, och det yttre lifvets öfriga förhållanden derefter jemkade. Detta innebär således ännu blott en from önskan, hvilken af hvar och en, som delar den, framställes till andras eftersinning, för att efterhand, äfven hos dem, redas till klarhet, och sedan af alla bringas till fullbordan, utan att emedlertid tvinga någons samvete — eller någons diet.

Hvad åter angår de egentliga arbetsklasserna, så tyckes intet hinder vara, att ju Förslaget skall närsomhelst kunna utföras inom hvarje särskild Församling, oberoende af hvad de öfriga i detta hänseende göra eller låta. Goda medborgare finnas öfverallt, och träffas när de vilja. De antaga det råd de pröfva godt, och äga sina stadgar inom eget bröst. Andra behöfvas ej.

När ett antal sådana medborgare öfvertygat sig om Förslagets nytta, om också blott till någon del och med tjenliga modifikationer, samt kommit öfverens att efterhand realisera det, i hvad mon det kan ske, så är *Föreningen* organiserad, och sanctionerar sig sjelf. Den utser en Ordförande, om så finnes nödigt för inbördes sammanhållning och meddelande, — fortsätter eljest sin verksamhet, så länge behofvet påkallar den, helst utan Comitéer, Högtidsdagar, Årsberättelser och Årsafgifter, — samt upplöses af sig sjelf, när, efter vunnet ändamål: *Medborgerlig dygd och trefnad,* den saklöst kan försvinna i det stora allmänna Samfundet.

*